

"НОРМАЛЬНА СІМ'Я" У ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІЙ НАУЦІ

У статті розкривається сутність поняття "нормальна сім'я", аналізуються підходи вітчизняних та зарубіжних психологів та педагогів до розкриття специфіки виховного впливу на дітей у такій сім'ї.

Ключові слова: нормальна сім'я, історіографія.

Сім'я як первинний осередок є соціальною колискою людства. Основа будь-якої міцної сім'ї – це взаємне поєднання трьох форм любові: подружньої, батьківсько-дитячої та родинної. У сім'ї, крім взаємної соціалізації та економічної підтримки, головним чином, виховуються діти. У сім'ї дитина одержує перші трудові навички. У неї розвивається уміння цінувати і поважати працю людей, в родині вона здобуває досвід турботи про батьків, рідних і близьких, вчиться розумному споживанню різних матеріальних благ, накопичує досвід спілкування з грошима.

Мета даної публікації – проаналізувати педагогічні праці вчених, у яких розкриваються проблеми виховання дітей у нормальній сім'ї.

Якими ж параметрами характеризується сучасна сім'я? По-перше, соціально-класовими ознаками – сім'я робітника, підприємця, інтелігента, військовослужбовця та ін.; по-друге, типом населення – міська чи сільська сім'я; по-третє, за національною ознакою – однонаціональна чи багатонаціональна сім'я; по-четверте, часом існування – сім'я молодят, сім'я при надії, сім'я середнього подружнього віку, сім'я літніх людей; по-п'яте, по наявності дітей – бездітна, малодітна й багатодітна родина.

Під структурою сім'ї розуміється система відносин споріднення членів сім'ї, а також сукупність їх духовних, моральних і психологічних статусно-рольових відносин. При аналізі структури сім'ї враховуються такі показники:

- а) кількість членів сім'ї (проста чи розширена);
- б) характеристика стійкості родинних зв'язків, що виявляється в частоті і тривалості контактів;
- в) наявність родинних підсистем (батьки, батьки і діти, брати і сестри, бабусі, дідусі і т.д.);
- г) межі і характер взаємин (близькість і віддаленість між родичами, норми, традиції і правила спілкування, емоційний клімат);

д) взаємини між сім'єю як стійкою малою групою і найближчим неспорідненим оточенням (друзі, колеги по роботі, сусіди, компаньйони і т.д.) [9, с.143].

"Нормальна сім'я" – поняття дуже умовне. У психолого-педагогічній науці під нормальною сім'єю розуміється така сім'я, яка забезпечує необхідний мінімум добробуту, соціального захисту та створює потрібні умови для соціалізації дітей до досягнення ними психологічної і фізичної зрілості. З точки зору М. Мід, такою є родина, де відповідальність за сім'ю як ціле несе батько. Всі інші типи сімей, де це правило не виконується, вважає аномальними. Це загальнолюдська відмінність типів сімей.

Сім'я руйнується тоді, коли чоловік або не набуває або втрачає відповідальність за сім'ю як ціле, або не може в силу обставин виконувати свої обов'язки. При рабстві, при кріпосному праві, при пролетаризації, під час революції, епідемії, воєн розривається "зв'язок часів" – тонка нитка, що зв'язує покоління. Зв'язуючий – завжди чоловік. "У такі часи, коли первинним осередком в турботі про дітей знову стає біологічна даність – мати і дитя, чоловік втрачає ясність орієнтації, а ті особливі умови, завдяки яким людина підтримувала наступність своїх соціальних традицій, порушується і спотворюється" [5, с. 93].

Чоловік може домінувати в сім'ї, може займати підлегле становище, він може бути психологічно близький до дружини або дитини, може бути емоційно віддалений від них,

може любити або не любити дружину і, відповідно, бути коханим або не коханим. Але він завжди повинен нести відповідальність за сім'ю. Якщо чоловік несе відповідальність за себе і за родину, її сьогодення і майбутнє, сім'ю можна вважати "нормальною". Якщо чоловік добровільно, або за зовнішніми обставинами втрачає відповідальність, виникають різні варіанти аномальної сім'ї.

Погляд М.Мід на минуле і майбутнє людства дозволяє їй сказати: "До цих пір всі відомі людські суспільства завжди відновлювали тимчасово втрачені ними форми. Негр-раб у Сполучених Штатах утримувався як племінний жеребець, а його діти продавалися на сторону, тому недолік батьківської відповідальності ще відчувається серед чорних американців, що належать до робочого класу. У цьому середовищі первинним осередком турботи про дітей виявляється мати і бабуся, мати матері, до цієї клітинки приєднується і чоловік, навіть не вносячи в неї ніякого економічного внеску. Але з придбанням освіти і економічної забезпеченості цей дезорганізований спосіб життя відкидається і американський негр-батько середнього класу, мабуть майже надмірно відповідальний" [5, с. 102].

С.Мінухін, засновник одного з напрямків сімейної психотерапії, визначає структуру нормальної сім'ї як невидиму мережу функціонально-рольових правил, яких дотримуються всі члени сім'ї при взаємодії один з одним. Ці правила можна розділити на універсальні, характерні для більшості сімей певної конкретно-історичної формації, і специфічні, які виділяються в сім'ях певної спрямованості (неповні сім'ї, сім'ї з дітьми-інвалідами тощо) [6, с. 200].

"Нормальна сім'я" передбачає верховенство чоловіка, з великою кількістю делегованих йому зобов'язань і відповідальності. Така модель сім'ї не несе в собі дискримінації жінок, але враховує, що жінка – істота біологічно більш слабка, хоча в чомусь іншому вона сильна. Майже за все відповідає батько, його права та відповідальність дуже добре узгоджені. Він завжди в курсі всіх справ сім'ї. Француза – батька сімейства (як і італійця) – часто можна зустріти на кухні, він відвозить дитину до школи, вибирає, в якій школі дитина буде вчитися. Він домовляється з дружиною про розподіл обов'язків між ним, нею і нянею, яка обов'язково є в будинку навіть при непрацюючій дружині. В атмосфері такої сім'ї розчинено відчуття впевненості, рідкісні зради, мало розлучень [5, с. 70].

Сім'я виступає насамперед як цілісна система, що має внутрішній потенціал і будується за власними законами. Подібно всім живим організмам сімейна система прагне як до збереження сформованих зв'язків між структурними елементами, так і до їх розвитку. На думку американського сімейного психолога В. Сатир, "нормальна сім'я" як система включає такі складові частини:

- основні елементи (чоловіки і жінки, дорослі і діти);
- мету (виховання підростаючого покоління і подальший розвиток всіх її членів);
- порядок функціонування елементів системи (правила, за якими живе родина, тип спілкування між її членами, особливості їх самооцінки);
- енергетика системи (енергія їжі, води, повітря, активність і життєві позиції членів сім'ї в їх поєднанні один з одним);
- взаємодію з зовнішнім світом (відношення сім'ї до змін життя) [8, с. 52].

В. Дружинін визначає поняття "нормальна сім'я" як сім'я, яка забезпечує необхідний мінімум добробуту, соціального захисту та статусу своїм членам і створює необхідні умови для соціалізації дітей до досягнення ними психологічної і фізичної зрілості. Всі інші типи сімей, де це правило не виконується, В. Дружинін вважає аномальними. Поняття "ідеальна сім'я" визначається як нормативна модель сім'ї, яка приймається суспільством і відбивається в колективних уявленнях і культурі як еталон сімейних відносин [4, с. 329].

У сучасній науці немає єдиного визначення поняття "нормальна сім'я". Найбільш часто про сім'ю кажуть, як про осередок суспільства, яка безпосередньо бере участь у

біологічному і соціальному відтворенні суспільства. Сім'ю називають специфічно малою соціально-психологічною групою, тим самим підкреслюючи, що для неї характерна особлива система міжособистісних відносин, які більшою чи меншою мірою управляються законами, моральними нормами, традиціями. У родині є й такі ознаки, як спільне проживання її членів, загальне домашнє господарство.

У педагогічній літературі "нормальна сім'я" визначається як один з основних інструментів, що забезпечує взаємодію особистості і суспільства, інтеграцію та визначення пріоритетності їх інтересів і потреб. Вона дає людині уявлення про життєві цілі і цінності, про те, що потрібно знати і як слід себе вести.

Сім'я – це соціально-педагогічна група людей, призначена для оптимального задоволення потреб у самозбереженні (продовження роду) і самоствердження (самоповагу) кожного її члена. Сім'я створює у людини поняття будинку не просто як приміщення, де вона живе, а як почуття, відчуття, де люблять, розуміють, захищають.

Сім'я – найпоширеніший вид соціальної групи, основний осередок суспільства, в якій народжується, формується, розвивається і більшу частину життя перебуває людина [3, с. 63].

У психології сім'я – це найважливіший із феноменів, супроводжуючий людину протягом усього його життя. Значимість її впливу на особистість, її складність, багатогранність і проблематичність обумовлюють велику кількість різних підходів до вивчення сім'ї, а також визначень, що зустрічаються в науковій літературі.

А. Антонов визначає нормальну сім'ю як засновану на єдиній загальносімейній діяльності спільності людей, пов'язаних узами шлюбу – батьківства-споріднення, і тим самим здійснює відтворення населення і наступність сімейних поколінь, а також соціалізацію дітей і підтримку існування членів сім'ї [1, с. 96].

А. Харчев представляє сім'ю "як інституційовану спільність, що складається на основі шлюбу і породжується її правовою та моральною відповідальністю подружжя за здоров'я дітей, їх виховання".

На його думку, родина являє собою більш складну систему відносин, ніж шлюб, оскільки вона, як правило, об'єднує не тільки подружжя, але і їхніх дітей, а також інших родичів або просто близьких подружжю і необхідних їм людей [9, с. 72].

Соціологи М. Галагузова, А. Мудрик дають такі визначення нормальної сім'ї:

Нормальна сім'я – це заснована на шлюбі або кровній спорідненості мала група, члени якої об'єднані спільним проживанням, спільністю побуту, взаємною моральною відповідальністю та взаємодопомогою. Вона має сукупність норм, санкцій, і зразків поведінки, що регламентують взаємини між подружжям, батьками та дітьми, іншими родичами [2, с. 196].

Нормальна сім'я – мала соціальна спільність, заснована на єдиній загальносімейній діяльності людей, пов'язаних узами шлюбу (батьківства, спорідненості кровного або духовного), здійснює відтворення населення і наступність сімейних поколінь, а також соціалізацію дітей і підтримку членів сім'ї [7, с. 43].

Сім'я – це не тільки подружні стосунки, це складне і багатогранне соціальне явище з великими зв'язками. Одні йдуть углиб часів на кілька поколінь, інші визначаються відносинами між братами, сестрами, зовицями, шуринами, сватами. На жаль, сьогодні не кожен зможе пояснити сенс цих значень, що ще раз підкреслює збіднення сімейних традицій і руйнування родинних зв'язків. Кожна сім'я створює власну культурну середу в рамках загальної культури певного народу і держави.

Проаналізувавши достатню кількість різноманітних за своєю структурою, спрямованістю, актуальністю, наукових праць, ми з'ясували, що специфіка виховання дітей у "нормальній сім'ї" ще не достатньо вивчена. Питання стосунків у сім'ї та виховання дітей ніколи не втратять своєї актуальності, тому вони, відповідно, будуть у сфері зацікавлення як педагогів, так і психологів.

Тому є сподівання, що в подальшому з'являться праці, у яких буде ґрунтовно досліджено дану проблематику.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Антонов А.И., Медков В.М. Социология семьи / А.И. Антонов, В.М. Медков. – М.: Изд-во МГУ: Изд-во Международного университета бизнеса и управления ("Братья Карич"), 1996. – 210 с.
2. Галагузова Ю.Н., Штинова Г.Н., Галагузова М.А. Социальная педагогика / Ю.Н. Галагузова. – М., Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2001. – 416 с.
3. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник / С.У. Гончаренко. – К.: Либідь, 1997. – 375с.
4. Дружинин В. Психология семьи / В. Дружинин. – М., 2000. – 721 с.
5. Мид М. Культура и мир детства. Избранные произведения. [Перевод с английского и комментарии Ю.А. Асеева. Редакция перевода и комментариев В.И. Беликова. Составитель, автор послесловия и ответственный редактор И.С. Кон / М. Мид. – Москва: Издательство "Наука". 1988. – 243 с.
6. Минухин С., Фишман Ч. Техники семейной терапии / С. Минухин, Ч. Фишман. Пер. с англ. А.Д. Иорданского. – М.: Независимая фирма "Класс", 1998. – 304 с.
7. Мудрик А.В. Социальная педагогика: Учебное пособие для вузов. – М., Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2001. – 350 с.
8. Сатир В., Как строить себя и свою семью / В. Сатир. – М.: Педагогика-Пресс, 1992. – 199 с.
9. Харчев А. Семья и общество / А. Харчев. – М., 1982. – 194 с.

Щербина В.Ю.

"НОРМАЛЬНАЯ СЕМЬЯ" В ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ НАУКЕ

В статье раскрывается сущность понятия "нормальная семья", анализируются подходы отечественных и зарубежных психологов и педагогов к раскрытию специфики воспитательного влияния на детей в такой семье.

Ключевые слова: нормальная семья, историография.

Scherbyna V.Y.

"NORMAL FAMILY" IN PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL SCIENCE

The article reveals the essence of the concept of "normal family", the author analyzes the approaches of domestic and foreign psychologists and teachers to disclose specifics of the educational influence on the children in the family.

Key words: normal family, historiography.